

PAPER DETAILS

TITLE: KIRIM TATAR TÜRKÇESİNDE İSİM ÇEKİMİ: BULUNMA HÂLİ

AUTHORS: Arzu Sema Ertane BAYDAR, Turgut BAYDAR

PAGES: 23-37

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/135982>

KIRIM TATAR TÜRKÇESİNDE İSİM ÇEKİMİ: BULUNMA HÂLİ

(*Alm. lokativ; Fr. locatif; İng. locative; Osm. mef'ûlün fih*)

Arzu Sema ERTANE BAYDAR*

Turgut BAYDAR**

Özet

Bu çalışmada, Kırım Tatar Türkçesinin isim çekimi eklerinden olan bulunma hâli eki bütün yönleri ile ele alınmıştır. Ekin ses yapısı, kullanılışı ve işlevleri zengin örnekler ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örnekler Kırım Tatar Türkçesi edebî dili ile kaleme alınmış çeşitli türlerdeki on yedi eserden verilmiştir. Ayrıca, verilen örneklerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları da köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Kırım Tatar Türkçesi, bulunma hâli, bulunma hâlinin ses yapısı, kullanılışı, işlevleri.*

Abstract

In this study; locative from noun declension-suffixes in Kırım Tatar Turkish have been studied in details. Linguistics, structures, uses and functions of suffix have been tried to explain with large amount of examples. Examples

* Dr. Atatürk Üniversitesi, Erzincan Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü.

** Erzincan Millî Piyango Anadolu Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni.

have been given from seventeen different books which were written in Kırım Tatar Turkish literatural language. In addition to this, Turkish translations of examples have been indicated in angular paranthesis.

Key Words: *Kırım Tatar Turkish, locative, linguistic of locative, uses, functions.*

Asıl görevi yer bildirmek olan bulunma hâli zaman, miktar, içinde olma, sebep, vasıta vb. ifadeleri de içine almaktadır. Özellikle zaman ifadesi en önemli işlevlerinden biri olduğu için Kırım Tatar Türkçesinde “yer-zaman” hâli olarak isimlendirilmektedir.

“İsimni cümlede başka sözge olgan münasebetini ifadelegen grammatik formalarga kelişler deyler. Keliş, isminin sintaktik vazifesinden kelip çıkkın grammatik manadır...”

Yer kelişi: Yer kelişindeki isim iş-areket yapılgan yerni, vakıtı ifadelegen predmetni bildire. Yer kelişi -da, -de, -ta, -te affikslerinin ifadelene.” (Ayder 1984: 57-61)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi Kırım Tatar Türkçesinde bulunma hâli “yer-zaman” hâli olarak ifade edilmektedir. Ekin ses yapısı ile işlevi Türkiye Türkçesindeki kullanışı ile paralellik arz etmektedir.

“+DA eki ile karşılanan bulunma durumu, genellikle fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren ad durumudur. Ancak, buradaki yer kavramı, yalnızca somut bir yer kavramı değildir. Fiildeki harekete sahne olan her türlü somut ve soyut kavramları karşılayan adlar bulunma durumuna girebilir. Dolayısıyla bu durum, eklendiği ad ile fiil arasındaki bağlantı özelliği açısından, bulunma ve yer gösterme kavramına koşut olarak zaman, iş, süreklilik, içinde olma, tarz bildirme, karşılaştırma, gösterme, vasıta, amaç, sebep vb. ifadeleri de içine alır.” (Korkmaz 2003: 289)

Bulunma hâli ekinin Kırım Tatar Türkçesindeki yapı, kullanılış, işlev yönünden özelliklerini tespit edebilmek için Kırım Tatar Türkçesi edebî dili ile kaleme alınmış hikâye, roman, hatıra, inceleme, biyografi gibi çeşitli türlerdeki kitapları taradık ve örneklerimizi taradığımız bu kitaplardan verdik. Ayrıca, verdiğimiz örnek cümlelerin Türkiye Türkçesindeki karşılıklarını da köşeli parantez içinde gösterdik. Örneklerdeki ilk numara taranan kitabın sayfasını, ikinci numara ise paragrafını göstermektedir.

1. EKİN SES YAPISI

Kırım Tatar Türkçesinde bulunma hâli eki Türkiye Türkçesinden farklı değildir. Kırım Tatar Türkçesinde bulunma hâli eki ünlü ve ünsüz uyumuna göre **+da / +de, +ta / +te** biçiminde dört ayrı şekildedir.

1.1. Ünlü İle Biten Kelimelerden Sonra

*Biz, mektep balaları dersleri kaldırıp, **tarlada** çalışma ve ana-babalarımızın kazançlarına tekararı olsa da yardım etmege tırışamız.* (D.M. 106/4)

[Biz, mektep çocukları dersleri bırakıp tarlada çalışıyor ve ana babalarımızın kazançlarına azıcık da olsa yardım etmeye çaba harcıyoruz.]

*Birkaç kün **fabrikada** laf kaynay berdi.* (T.S.S. 97/4)

[Birkaç gün fabrikada lâf kaynayıverdi.]

*Artistimiz Emir Amet Parikov **sanada** öz faaliyetinen büyük iz kaldırdı.* (M.E.Y.Y. 87/1)

[Artistimiz Emir Ahmet Parikov, sahnede kendi faaliyeti ile büyük iz bıraktı.]

1.2. Ünsüz İle Biten Kelimelerden Sonra

1.2.1. Tonlu Ünsüzlerden Sonra

***Evde** oturanlar da: “Ne olgan eken?” dep tışarı atıldılar.* (Y.D. 50/4)

[Evde oturanlar da: “Ne olmuş acaba?” deyip dışarı fırladılar.]

*Saba kün dogar-dogmaz biz kene **yolda** edik.* (D.M. 61/3)

[Sabah gün doğar doğmaz biz yine yoldaydık.]

*Er **yerde** sözüüm keçe.* (C.N. 114/5)

[Her yerde sözüüm geçiyor.]

1.2.2. Tonsuz Ünsüzlerden Sonra

*Abduraim’ni **işte** de evde de raat koymaylar.* (Y.A. 20/2)

[Abdurrahim’i işte de evde de rahat koymuyorlar.]

*Murat’nın babası **cenkte** elâk olgan...* (M.S.U. 78/6)

[Murat’ın babası savaşta helâk olmuş.]

***Ayatta** insannın başına çok felâketler keke.* (S.Y. 9/2)

[Hayatta insanın başına çok felâketler geliyor.]

2. KULLANILIŞI

2.1. İsimlerde Kullanılışı

2.1.1. İsim Kök ve Gövdelerinde

*O, bu **akta** tüşüngen sayın benzi sola, açuvı bogazına kemik kibi kelip tirele edi.* (B.A. 37/1)

[O, bu konuda düşündükçe benzi soluyor, öfkesi boğazına kemik gibi gelip direniyordu.]

*Düşman ayagı baskan **yerde** toprak yana.* (D.M. 134/2)

[Düşmanın ayak bastığı yerde toprak yanıyor.]

*Büyük **kuruculukta** erkeske iş tapıla, kimse boş kalmay.* (Y.A. 51/3)

[Büyük inşaatçılıkta herkese iş bulunuyor, kimse boş kalmıyor.]

***Kırım'da** yerleşken 7'nci, 8'inci ve 9'inci okçılar polklarının arbiy manövraları ötkerildi.* (D.M. 96/1)

[Kırım'da yerleşen 7'nci, 8'inci ve 9'uncu okçu alaylarının savaş manevraları yapıldı.]

*O vakıtlarda **Taşkent'te** bizim birkaç yurttaşımız daa hizmet geçmekte edi.* (K.İ. 37/9)

[O vakitlerde Taşkent'te, bizim birkaç yurttaşımız daha hizmet etmekteydi.]

*Er bir eser, **okuyıcıda** muayen tesir kaldıra.* (A.K. 63/2)

[Her bir eser, okuyucuda muayyen tesir bırakıyor.]

*Episi omuz-omuzga kelip, **birlikte** areket eteler.* (K.İ. 161/1)

[Hepsi omuz omuza gelip, birlikte hareket ediyor.]

***Köpüklü** tolkunçıklar biri-birini kuvalap, **uzakta** közden coyıla başladılar.* (T.E. 18/8)

[Köpüklü dalgalar birbirini kovalayıp, uzakta gözden kaybolmaya başladılar.]

2.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

***Yüreklerde** yanı duygular kaynay.* (S.Y. 170/7)

[Yüreklerde yeni duygular kaynıyor.]

*Sıra sıra kurulgan **evlerde** yaşagan sovhoz işçilerinin azbarlarında çeşit soy güller açkan.* (D.M. 45/3)

[Sıra sıra kurulan evlerde yaşayan devlet çiftliği işçilerinin bahçelerinde çeşit çeşit güller açmış.]

***Sokaklarda** gece-kündüz areket...* (S.Y. 5/6)

[Sokaklarda gece gündüz hareket...]

***Yüreklerde** yanı duygular kaynay.* (S.Y. 170/7)

[Yüreklerde yeni duygular kaynıyor.]

Akşamları çeşit mevzularda okuyucu konferansiyaları ve meraklı sohbetler ötkerile. (Y.A. 35/2)

[Akşamları çeşitli konularda okuyucu toplantıları ve meraklı sohbetler ediliyor.]

Boş vakıtlarda ise men sizlerge diger arbiy muzıkalarnı çalarım, arbiy yırlarnı öğrenirmiz. (D.M. 109/5)

[Boş vakitlerde ise ben sizlere diğer harp mızıkalarını çalarım, harp şarkıları öğreniriz.]

2.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

Yüregimde iç yamanlık yok... (T.E. 7/9)

[Yüregimde hiç kötülük yok...]

O, ayaklarında, kollarında ağırlık duydu. (B.A. 50/3)

[O, ayaklarında, kollarında ağırlık hissetti.]

Yolda ketem amma, kalbimde eki türlü duygu dalgalana. (M. 130/5)

[Yolda gidiyorum ama, kalbimde iki türlü duygu dalgalanıyor.]

Tasavurumda areketçen, ciddî, namush oca dogdı. (D.M. 34/8)

[Tasavvurumda hareketli, ciddî, mamuslu bir hoca doğdu.]

Okuyım-okuyım, başım şikenday kele, lakin kafamda iç bir şey kalmay. (A.K. 78/4)

[Okuyorum okuyorum, başım şişmiş gibi oluyor, lâkin kafamda hiçbir şey kalmıyor.]

Tezden ayrılışuv akındaki fikir yüreginde keder dogurdu. (K.İ. 68/2)

[Tezden ayrılma hakkındaki fikri yüreginde keder doğurdu.]

Lakin içinde nasıldır duygular çatışa. (S.Y. 78/12)

[Lâkin içinde nasıldır duygular çatışıyor.]

Yanında derya. Lakin bir yutum su içmege zarsın... (Y.A. 145/1)

[Yanında derya. Lâkin bir yudum su içemiyorsun...]

2.2. Zamirlerde Kullanılışı

2.2.1. Şahıs Zamirlerinde

Er kesnin közü mende. (M. 12/7)

[Herkesin gözü bende.]

*Bu aveslik **onda** hususan birinci imperialist cenki yıllarında ziyade uyan-na.* (Y.A. 19/5)

[Bu heveslik onda özellikle birinci emperyalist savaş yıllarında ziyade uyanıyor.]

*Gestapocının areketlerinden Üsein'nin yüregi yımşadı, **onda** nasıldır bir ümüt peyda oldu.* (T.S.S. 18/6)

[Gestapocunun hareketlerinden Hüseyin'in yüreği yumuşadı, onda nasıldır bir ümit peyda oldu.]

2.2.2. İşaret Zamirlerinde

*Men onun Ortabulak gaz ocağı hususunda ciddî lakırdısını işittim, **bunda** esas emiyet elbette sade işçilerge berildi.* (D.M. 82/5)

[Ben onun Ortabulak Gaz Ocağı hususunda ciddî lâkırdısını işittim, burada esas ehemmiyet elbette sadece işçilere verildi.]

***Anda** rota siyasi yolbaşçısı olarak çalışkan ve hizmet vaktında özüünün munasebetlerinen askerlernin büyük saygı ve ürmetini kazana.* (D.M. 99/3)

[Orada siyasî bölük lideri olarak çalışmış ve hizmet vaktinde kendi münasebetleri ile askerlerinin büyük saygı ve hürmetini kazanmış.]

***Mında** lafsız da er şey anlaşıla, top bomba ateşinden sag kalsalar da, endi açlık olarnın boğazlarına yapışkan.* (T.S.S. 9/4)

[Burada sözsüz de her şey anlaşılıyor, top bomba ateşinden sağ kalsalar da, artık açlık onların boğazlarına yapışmış.]

*Biz **mında** tatlı tatlı yukladık ve esimizni cıydık.* (Y.A. 38/1)

[Biz burada tatlı tatlı uyuduk ve aklımızı topladık.]

***Mında** daima işçilerin sag-selametligi için, kaza-belâlarga kalmamaları için köz kulak olıp turmak kerek ola.* (Y.A. 132/2)

[Burada işçilerin sağ selâmet olmaları için, kaza belâlara kalmamaları için göz kulak olmak gerekiyor.]

*O, zenaatı boyunca **anda-mında** yürmeknen vakıt keçire.* (B.A. 97/6)

[O, zanaatı boyunca orada burada gezmek ile vakit geçiriyor.]

2.2.3. Soru Zamirlerinde

*Ala **kayda** bulunsa, şu evnin ocağı söne, zenginligi tüzlene, dediler.* (T.S.S. 41/1)

[Hala nerede bulunsa, o evin ocağı sönüyor, zenginliği yok oluyor, dediler.]

*Ayak tübünde kaldı, **kayda** çevirilse aşşalanuvga...* (M.E.Y.Y. 139/2)

[Ayak dibinde kaldı, nereye dönse aşağılanıyor...]

3. İŞLEVLERİ

“Türkçede geniş bir kullanılış sahasına sahip eklerden biri olan bulunma hâli ekinin temel fonksiyonu, iş, hâl, hareket, eşya ve canlı-cansız bütün varlıkların yerini bildirmektir. Bundan sonraki ikinci önemli fonksiyonu ise, zaman bildirmesidir. Bu iki fonksiyonunu dikkate alarak, bulunma hâlini “yer-zaman” hâli olarak adlandırmak da mümkündür. Bazı şivelerde (Türkmen: vakt-orun, Tatar: urın-vakit, Uygur: urın-vakit) bulunma hâlinin adı “yer-zaman” (orun-vakt) hâli olarak belirlenmiştir.” (Buran 1996: 195) İncelediğimiz metinlerde de bulunma hâli eki çok değişik işlevlerde kullanılmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

3.1. Hareketin Yapıldığı, Olduğu ve Eşyanın Bulunduğu Yeri Bildirir

3.1.1.İsim Kök ve Gövdelerinde

Birkaç kün *fabrikada* laf kaynay berdi. (T.S.S. 97/4)

[Birkaç gün fabrikada lâf kaynayıverdi.]

Köpüklü tolkunçıklar biri-birini kuvalap, *uzakta* közden coyıla başladılar. (T.E. 18/8)

[Köpüklü dalgalar birbirini kovalayıp, uzakta gözden kaybolmaya başladılar.]

Biz, mektep balaları derslerini kaldırıp, *tarlada* çalışma ve ana-babalarımızın kazançlarına tekarar olsa da yardım etmege tırışamız. (D.M. 106/4)

[Biz, mektep çocukları dersleri bırakıp tarlada çalışıyor ve ana babalarımızın kazançlarına azıcık da olsa yardım etmeye çaba harcıyoruz.]

Artistimiz Emir Amet Parikov *sanada* öz faaliyetinen büyük iz kaldırdı. (M.E.Y.Y. 87/1)

[Artistimiz Emir Ahmet Parikov, sahnede kendi faaliyeti ile büyük iz bıraktı.]

Musafirler başta *çölde* iş alıp baruv medeniyetinen tanış olalar. (D.M. 89/3)

[Misafirler önce çölde iş alma medeniyeti ile tanışıyorlar.]

Büyük *kuruculukta* erkeke iş tapıla, kimse boş kalmay. (Y.A. 51/3)

[Büyük inşaatçılıkta herkese iş bulunuyor, kimse boş kalmıyor.]

Evde de mektepte de rahatlık yok. (T.E. 7/12)

[Evde de mektepte de rahatlık yok.]

O vakıtlarda *Taşkent'te* bizim birkaç yurttaşımız daa hizmet geçmekte edi. (K.İ. 37/9)

[O vakitlerde Taşkent'te, bizim birkaç yurttaşımız daha hizmet etmekteydi.]

Al-azırda sag-selamet, Moskvo'da ayat sürmekte... (Y.H. 36/5)

[Hâlihazırda sağ salim, Moskova'da hayat sürmekte...]

Er bir eser, okuyıcıda muayen tesir kaldıra. (A.K. 63/2)

[Her bir eser, okuyucuda muayyen tesir bırakıyor.]

3.1.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

Yüreklerde yanı duygular kaynay. (S.Y. 170/7)

[Yüreklerde yeni duygular kaynıyor.]

Sıra sıra kurulgan evlerde yaşagan sovhoz işçilerinin azbarlarında çeşit soy güller açkan. (D.M. 45/3)

[Sıra sıra kurulan evlerde yaşayan devlet çiftliği işçilerinin bahçelerinde çeşit çeşit güller açmış.]

Sokaklarda gece-kündüz areket... (S.Y. 5/6)

[Sokaklarda gece gündüz hareket...]

Akşamları çeşit mevzularda okuyıcı konferentsiyaları ve meraklı sohbetler ötkerile. (Y.A. 35/2)

[Akşamları çeşitli konularda okuyucu toplantıları ve meraklı sohbetler ediliyor.]

Boş vakıtlarda ise men sizlerge diger arbiy muzıkalarını çalarım, arbiy yırlarını öğrenirmiz. (D.M. 109/5)

[Boş vakitlerde ise ben sizlere diğer harp mızıkalarını çalarım, harp şarkıları öğreniriz.]

3.1.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

Yanında derya. Lakin bir yutum suv içmege zarsın... (Y.A. 145/1)

[Yanında derya. Lâkin bir yudum su içemiyorsun...]

Lakin içinde nasıldır duygular çatışa. (S.Y. 78/12)

[Lâkin içinde nasıldır duygular çatışıyor.]

Yüregimde iç yamanlık yok... (T.E. 7/9)

[Yüreğimde hiç kötülük yok...]

O, ayaklarında, kollarında ağırlık duydu. (B.A. 50/3)

[O, ayaklarında, kollarında ağırlık hissetti.]

Yolda ketem amma, kalbimde eki türlü duygu dalgalana. (M. 130/5)

[Yolda gidiyorum ama, kalbimde iki türlü duygu dalgalanıyor.]

Tasavvurımda areketçen, ciddi, namuslu oca doğdı. (D.M. 34/8)

[Tasavvurumda hareketli, ciddî, mamuslu bir hoca doğdu.]

Okuyım-okuyım, başım şikenday kele, lakin kafamda iç bir şey kalmay.
(A.K. 78/4)

[Okuyorum okuyorum, başım şişmiş gibi oluyor, lâkin kafamda hiçbir şey kalmıyor.]

Tezden ayrılışuv akındaki fikir yüreginde keder dogurdu. (K.İ. 68/2)

[Tezden ayrılma hakkındaki fikri yüreğinde keder doğurdu.]

3.1.4. Zamirlerde

Bu aveslik onda hususan birinci imperialist cenki yıllarında ziyade uyna. (Y.A. 19/5)

[Bu heveslik onda özellikle birinci emperyalist savaş yıllarında ziyade uyanıyor.]

Er kesnin közü mende. (M. 12/7)

[Herkesin gözü bende.]

Gestapocunun areketlerinden Üsein'nin yüregi yımşadı, onda nasıldır bir ümüt peyda oldı. (T.S.S. 18/6)

[Gestapocunun hareketlerinden Hüseyin'in yüreği yumuşadı, onda nasıldır bir ümit peyda oldu.]

Men onun Ortabulak gaz ocağı hususunda ciddiylakırdısını işittim, bunda esas emiyet elbette sade işçilerge berildi. (D.M. 82/5)

[Ben onun Ortabulak Gaz Ocağı hususunda ciddî lâkırdısını işittim, burada esas ehemmiyet elbette sadece işçilere verildi.]

3.2. İş ve Hareketin İcra Vasıtasını Bildirir

Bu durumda bulunma hâli eki vasıta hâli ekinin yerine kullanılır.

Neticede, özünnin icadında tamamilen yanı bir devir açtı. (M.K. 6/3)

[Neticede, kendi icadıyla tamamen yeni bir devir açtı.]

3.3. İş ve Hareketin Zamanını Bildirir

3.3.1. Zaman Bildiren İsimlere Gelerek Zaman Anlamı Verir

Böyle meseleler yaşlıkta erkesnin başından keçe. (M. 42/3)

[Böyle meseleler gençlikte herkesin başından geçiyor.]

Bu vakutta Vorobeykin'nin içinde yılanlar oynar ediler. (S.Y. 181/7)

[Bu vakitte Vorobeykin'in içinde yılanlar oynuyordu.]

Men üyle maalinde kelip haber alırım. (Y.D. 159/5)

[Ben öğle vaktinde gelip haber alırım.]

Ekincisi şu ki, gelecek sene için yer sürüv, diger azırlık işleri vakıtında yapılmay, keçe kala. (M. 53/6)

[İkincisi şu ki, gelecek sene için yer sürme ve diğer hazırlık işleri vaktinde yapılmıyor, gecikiyor.]

Yaşlıgında bu yerlerde çok çapıp yürse de, lakin şimdi yüregi sık-sık ura, ayaklarının canı çıkan kibi, suv-ter içinde kaldı, boğazı kurıp, suvsap başladı. (S.Ç. 119/1)

[Gençliğinde buralarda çok koşup yürüse de, lâkin şimdi yüreği sık sık vurup ayaklarının canı çıkmış gibi, kan ter içinde kaldı, boğazı kuruyup, susmaya başladı.]

Üyle maalinde nemseler ücumge keçtiler. (Y.A. 140/1)

[Öğle mahallinde Almanlar hücumla geçtiler.]

3.3.2. -gan / -gen, -kan / -ken Sıfat-Fiil Eki Üzerine Gelen Bulunma Hâli Ekleri “...-(y)Inca, ...-dİGI zaman” Anlamlı Zarf-Fiiller Kurarak Zaman Anlamı Bildirir

Yeri kelgende küliümsirep, yumşaklıknen “yanlışını” köstere edi. (Ö.Y. 37/1)

[Yeri gelince gülümseyerek, yumuşaklıkla “yanlışını” gösteriyordu.]

Şu aşıklarga bakkanda, yüregim parçalana. (S.Ç. 66/9)

[Şu âşıklara bakınca yüreğim parçalanıyor.]

Süleyman evge yakınlaşkanda adımlarını siyrekleştirdi ve yol boyu tüşünip kelgen fikirine yekün çekti. (Y.A. 113/4)

[Süleyman eve yaklaştığı zaman adımlarını seyrekleştirdi ve yol boyu düşündüğü fikre son verdi.]

Gracdanlık borcu degende ana şu köz ögünde tutula. (Y.D. 37/1)

[Vatandaşlık borcu deyince, işte şu göz önünde tutuluyor.]

*Boş ara **tapkanda** o Ayşecikke mektup yaza.* (Y.A. 66/2)

[Boş vakit bulunca o, Ayşeciğe mektup yazıyor.]

*Şu sebepten olsa gerek, Bekir öz ricasını aytıp **başlaganda**, direktor-nun çirayı ekşidi.* (S.Ç. 50/1)

[Şu sebepten olsa gerek, Bekir kendi ricasını söylemeye başladığı zaman, müdürün suratı ekşidi.]

*Yigirmi beşinci saifeni **açkanda** dostumnun yaşlık çağında çıkartkan resimi közlerime ilişti.* (B.A. 145/6)

[Yirmi beşinci sayfayı açınca dostumun gençlik çağında çektiirdiği resmi gözlerime ilişti.]

3.3.3. -mak / -mek Mastarı Üzerine Gelerek Şimdiki Zaman Anlamı Bildirir

*İnsanların tecribeli kolları altında büyük işler **yapılmaktalar**.* (D.M. 63/4)

[İnsanların tecrübeleri elleri altında büyük işler yapımaktadır.]

*Vedalaşuv agrısı. O agrı şimdi benim köküsimni de **yakmakta**.* (K.İ. 212/3)

[Vedalaşma ağrısı. O ağrı şimdi benim göğsümü de yakmakta.]

*Em o yanılık epimizni gaflet yukusundan **uyatmakta**.* (Ö.Y. 44/5)

[Hem o yenilik hepimizi gaflet uykusundan uyandırmakta.]

*Klubnın arka tarafında sovhoznın misafirhanesi **kurulmakta**.* (D.M. 45/2)

[Kulübün arka tarafında çiftliğin misafirhanesi kurulmakta.]

*Çünkü truba davuşı o taraftan **kelmekte** edi.* (D.M. 107/2)

[Çünkü boru sesi o taraftan gelmekteydi.]

3.4. ... İçinde Anlamı Katar

*Yerge karanlık çökkeninen **evlerde** çiraklar yandı.* (D.M. 61/2)

[Yere karanlık çöker çökmez evlerde mumlar yandı.]

***Evde** oturanlar da: “Ne olgan eken?” dep tışarı atıldılar.* (Y.D. 50/4)

[Evde oturanlar da: “Ne oluyor acaba?” deyip dışarı atıldılar.]

3.5. Tekrar Grubu Oluşturur

*O, zenaatı boyunca **anda-mında** yürmeknen vakıt keçire.* (B.A. 97/6)

[O, zanaatı boyunca orada burada gezmek ile vakit geçiriyor.]

3.6. Miktar İfadesi Verir

*Körgeñler şaşa, bir karış **kalınlığında** yalını hamsi basa.* (T.S.S. 41/7)

[Görenler şaşıyor, sahili bir karış kalınlığında hamsi basıyor.]

3.7. Bulunmalı Yer Tamlayıcıları Kurar

3.7.1. İsim Kök ve Gövdelerinde

*Düşman ayagı baskan **yerde** toprak yana.* (D.M. 134/2)

[Düşmanın ayak bastığı yerde toprak yanıyor.]

*O vakıtlarda **Taşkent'te** bizim birkaç yurttaşımız daa hizmet keçmekte edi.* (K.İ. 37/9)

[O vakitlerde Taşkent'te, bizim birkaç yurttaşımız daha hizmet etmekteydi.]

*Er bir eser, **okuyıcıda** muayen tesir kaldıra.* (A.K. 63/2)

[Her bir eser, okuyucuda muayyen tesir bırakıyor.]

*Birkaç kün **fabrikada** laf kaynay berdi.* (T.S.S. 97/4)

[Birkaç gün fabrikada lâf kaynayıverdi.]

*Er **yerde** sözüm keçer.* (C.N. 114/5)

[Her yerde sözüm geçiyor.]

3.7.2. Çokluk Eki Almış Kelimelerde

***Sokaklarda** yaralılar rastkeleler.* (Y.A. 137/2)

[Sokaklarda yaralılar rast geliyorlar.]

***Yerge** karanlık çökkeninen **evlerde** çıraklar yandı.* (D.M. 61/2)

[Yere karanlık çöker çökmez evlerde mumlar yandı.]

3.7.3. İyelik Eki Almış Kelimelerde

*Kolhoznın bütün **kışlaklarında** lakırdı kaynay.* (M. 29/3)

[Kolektif çiftliğin bütün kışlaklarında lâf kaynıyor.]

*Aleksey'nin **yanında** bir çalbay kartçık tura edi.* (S.Ç. 18/1)

[Aleksey'in yanında bir ak saçlı ihtiyar duruyordu.]

3.7.4. Zamirlerde

Biz munda tatlı tatlı yukladık ve esimizni cıydık. (Y.A. 38/1)

[Biz burada tatlı tatlı uyuduk ve aklımızı topladık.]

Munda lafsız da er şey anlaşıla, top bomba ateşinden sag kalsalar da, endi açlık onların boğazlarına yapışkan. (T.S.S. 9/4)

[Burada sözsüz de her şey anlaşıyor, top bomba ateşinden sağ kalsalar da, artık açlık onların boğazlarına yapışmış.]

3.8. Zarf Tümleçleri Kurar

Böyle meseleler yaşılkta erkesnin başından keçe. (M. 42/3)

[Böyle meseleler gençlikte herkesin başından geçiyor.]

Bu vakıtta Vorobeykin'nin içinde yılanlar oynar ediler. (S.Y. 181/7)

[Bu vakitte Vorobeykin'in içinde yılanlar oynuyordu.]

Üyle maallinde nemseler ücumge keçtiler. (Y.A. 140/1)

[Öğle mahallinde Almanlar hücumla geçtiler.]

Kaynakça

1. Taranan Eserler

- A K** Müyedin, Rüstem (1995), *Ana Kaygısı*, Tavriya Neşriyatı, Akmesic.
- B A** Paşi, İbrahim (1983), *Bir Afta*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- C N** Paşi, İbrahim (1998), *Canlı Nişan*, Tavriya Neşriyatı, Simferopol.
- D M** Alyadin, Şamil (1984), *Dostluk Meşali*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- K İ** Arifov, Enver (1990), *Komendantnın İşleri*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- M** Kurtnezie, Zakir (1991), *Miras*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- MEYY** Erecepova, Sabriye (1995), *Menim Enişli-Yokuşlı Yollarım*, Tavriya Neşriyatı, Akmesic.
- M K** Veliyev, Ablyaziz (1997), *Melek Köpyüri*, Tavriya Neşriyatı, Simferopol.
- M S U** Faik, Emir (1974), *Men Sizni Unutmadım*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.

- Ö Y** Edemova, Üriye (1977), *Ömürlük Yanımdasın*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- S Ç** Amit, Emil (1982), *Sığın Çokragı*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- S Y** Emin, Seitümer (1994), *Senin Yıldızın*, Tavriya Neşriyatı, Akmesit.
- T E** Akim, Yusuf; Sarıçev, Cemil; Aliyev, Rüstem (1976), *Tanış Ezgiler*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- T S S** Ametov, Cevdet (1976), *Toplar Suskan Son*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- Y A** Dermenci, Abdulla (1972), *Yenişli Adımlar*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- Y D** Umerov, Ervin (1983), *Yıldızlarga Dogru*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.
- Y H** Alyadin, Şamil (1983), *Yüksek Hizmet*, Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent.

2. Faydalanılan Eserler

Ayder, Memetov (1984), *Praktikum po Grammatike Tatarskogo Yazıka*, Ukituvçı Neşriyat, Taşkent.

Asanov, Ş. A.; Garkavets, A. N.; Üseinov, S. M. (1988), *Kırım Tatarca-Rusça Lugat*, Kiyev “Radyanska Şkola”.

Banguoğlu, Prof. Dr. Tahsin (1995), *Türkçenin Grameri*, TDK yayınları, Ankara.

Bilgegil, Prof. Dr. Kaya (1963), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul.

Bilgin, Muhittin (2002), *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.

Bozkurt, Prof. Dr. Fuat (2000), *Türkiye Türkçesi*, Hatiboğlu Yayın Evi, Ankara.

Buran, Prof. Dr. Ahmet (1996), *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK yayınları, Ankara.

Clauson, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

Deny, Jean (Çev. Ali Ulvi Elöve) (1941), *Türk Dili Grameri*, MEB yayınları, İstanbul.

Ediskun, Haydar (1992), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitap Evi, İstanbul.

Eker, Süer (2003), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.

- Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet Bican (1993), *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet Bican (Yönetiminde) (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, II.*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- Ergin, Prof. Dr. Muharrem (1989), *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gencan, T. Nejat (1962), *Dilbilgisi*, İstanbul.
- Göknel, Yüksel, *Modern Türkçe Dilbilgisi*, Hür Efe Matbaası, İzmir.
- Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer (1994), *Türkçe El Kitabı I*, Kayseri.
- Gülsevin, Prof. Dr. Gürer (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Prof. Dr. Gürer (1987), *Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde İsim Hâl Eklerinin Fonksiyonları ve Kullanılışları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.
- Gürsoy-Naskali, Prof. Dr. Emine (1997), *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kuvuzu*, TDK yayınları, Ankara.
- Hengirmen, Dr. Mehmet (1997), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayın Evi, Ankara.
- Koç, Nurettin (1990), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitap Evi, İstanbul.
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep (2003), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep (1994), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, TDK yayınları, Ankara.
- Mustafayev, E. M. (1996), *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*, Engin Yayınları, İstanbul.
- Türk Gramerinin Sorunları II (1999), “Türkçede İsim Çekimi Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri”, TDK yayınları, Ankara, 261-313.
- Zeynalov, Ferhad R. (Türkiye Türkçesi: Yusuf Gedikli) (1993), *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, Cem Yayınları, İstanbul.